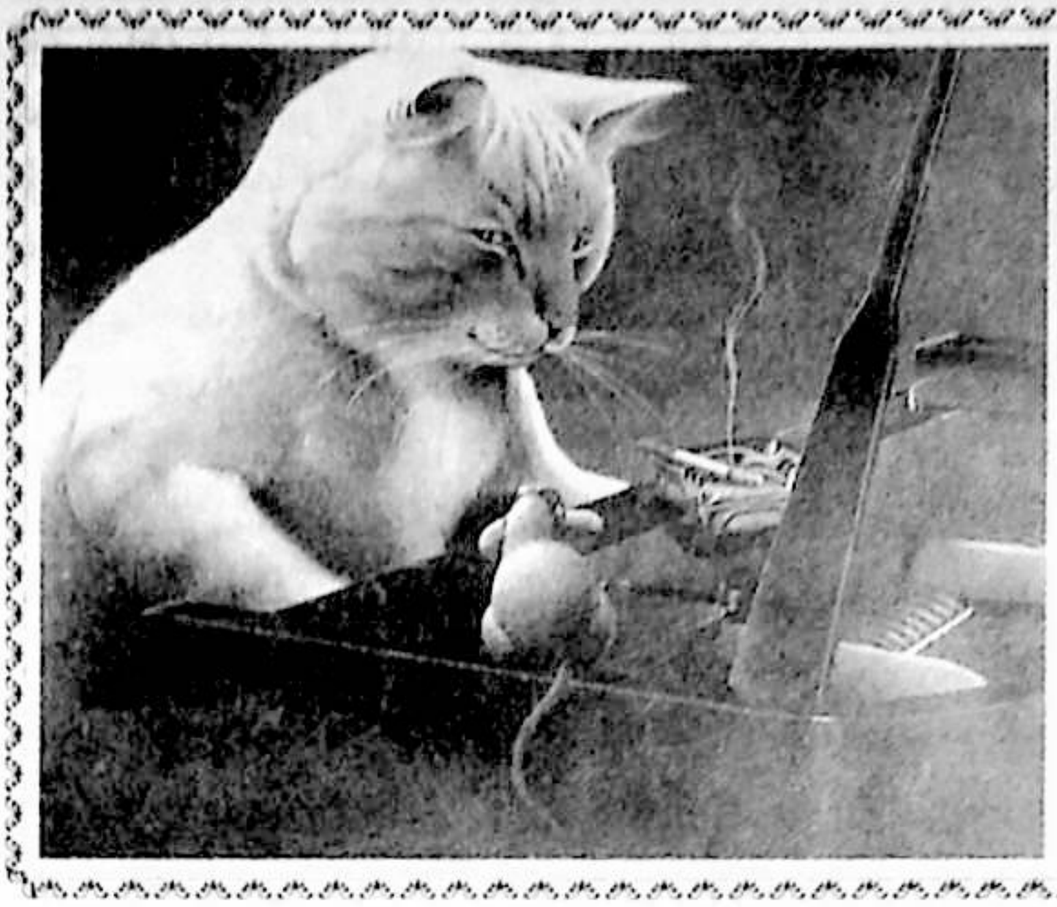
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مۇشۇك قىسمىتى

تۇرسۇنبەگ ئىبراھىم تايماس

قىسمەت ـ يۇز بېرىۋاتقان، تېخىمۇ توغرىسى رېئاللىققا ئايلىنىۋاتقان تەقدىر. ناۋادا بۇ يەردە «رېئاللىققا ئايلىنىۋاتقان تەقدىرنىڭ ھەممىسى قىسمەت بولامدۇ؟» دېگەن سوئال توغۇلۇپ قالسا، ئۇ نېگىغا: «رېئاللىققا ئايلىنىۋاتقان تەقدىرنىڭ تراگېدىيىلىك تۈس ئالغانلىرىلا قىسمەت ھېسابلىنىدۇ» دەپ جاۋاب بېرىلسە كۆپايە. بۇ يەكۈن قانداقتۇر قۇرۇقتىن قۇرۇق تەپەككۇرغا تاينىپ، ئۇستەل ئالدىدا ئولتۇرۇپلا چىقىرىلغان يەكۈن بولماستىن، بەلكى بىز ياشاۋاتقان بۈگۈنكى دۇنيانىڭ كۆز ئالدىمىزدا مانا مەن دەپ تۇرغان رېئاللىقىنى ئومۇملاشتۇرۇشتىن چىقىرىلغان ئەمەلىي يەكۈن بولغاچقا، ئۇنېگىغا ئاساس بولغان بىر ئەمەلىي مسالغا نەزەر سېلىپ باقايلى:

مۇشۇك گەرچە يېقىنقى ئون يىلدىن بۇيان سانى كۆندىن ـ كۈنگە ئازىيىپ، بەزى يۇرتلاردا ھەتتا نەسلى قۇرۇشقا يۈزلەنگەن جانلىق بولسىمۇ، لېكىن دىيارىمىزدا ئۇنى بىلمەيدىغانلار ئاساسەن بولمىسا كېرەك. چۈنكى مۇشۇك ئۆزىنىڭ ئوماقلىقى، ئادەمگە ئىجىللىقى، جۈغۇنىڭ كىچىك، يەپ ـ ئىچىدىغىنىنىڭ چاغلىق بولۇشى، شۇنداقلا، ئادەملەرنى بىزار قىلىدىغان چاشقانلارنىڭ تەبىئي كۈشەندىسى بولۇشى قاتارلىق كۆپلىگەن ئالاھىدىلىكى بىلەن تارىختىن بۇيان ئىنسانلارنىڭ ئورتاق ئامراقلىقىغا ئېرىشىپ، ئادەملەر بىلەن بىر ئۆيدە ياشاش سالاھىيتىگە ئېرىشكەن بىردىنبىر ئەرمەك ھايۋان.

ئەمما ھەممە ئادەم كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان بۈگۈنكى رېئاللىقتا، ئىنسانلارنىڭ ئامراق دوستى بولغان مۇشۇكلەر مىسلىسىز مۇشكۈل تالاشقا دۇچ كەلدى. يەنى ـ مۇشۇك يارىلىشىدىلا ۋۇجۇدىدا بار بولغان تەبىئىتىگە سادىق بولۇپ،چاشقان تۇتۇشى كېرەكمۇ ياكى ئۆزىنىڭ مۇشۇكلۇك تەبىئىتىدىن ۋاز كېچىپ، چاشقان تۇتمايدىغان باشقا مەخلۇققا ئايلىنىپ ياشىشى كېرەكمۇ؟ ناۋادا، مۇشۇك ئۆزىنىڭ تۇغما تەبىئىتىدىن ۋاز كېچىپ، چاشقان تۇتمايدىغان باشقا بىر مەخلۇققا ئايلىنىپ قالسا، ئۇنى يەنە داۋاملىق مۇشۇك دەپ ئاتاۋېرىش كېرەكمۇ ياكى يېڭىدىن باشقا ئىسسم قويۇش كېرەكمۇ؟!

مۇشۇك دۇچ كەلگەن بۇ مسلىسىز مۇشكۈل تالالاش، تەپەككۇرى ئويغاق ھەر بىر ئادەمنى چوڭقۇر ئويغا سالىدۇ. چۈنكى ئۇ نۆۋەتتە گەرچە مۇشۇك قىسمىتى بولۇپ ئىپادىلىنىۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما ئەمەلىيەتتە ئادەملەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان پۈتكۈل جانلىق توپىنىڭ ئۆزلىرى بىلىپ ـ بىلمەي ماھىيەتلىك مۇشكۈل تالالاشقا دۇچ كېلىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

ھادىسىلەرنى كۆرۈشكە يارىتىلغان جىسمانىي كۆزنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئاشۇ ھادىسىلەرنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشىگە يوشۇرۇنغان ماھىيەتنى كۆرۈشكە يارىتىلغان ئەقلىي كۆزى ئوچۇق ئادەملەرگە ئايانكى، مۇشۇك بىلەن چاشقان تەبىئەت دۇنياسىدىكى كۈرىگىلغان جانلىق توپىنىڭ پەقەت ئىككى تۈرىدىن ئىبارەت بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ بىرى تارىختىن بۇيان ئۆز تەبىئىتىگە ئىزچىل سادىق بولۇپ، ئىنسانلارنىڭ دوستى ھەتتا ئائىلىسىنىڭ ئەزاسى سۈپىتىدە قارشى ئېلىنىپ كەلسە، يەنە بىرىمۇ ئۆزىنىڭ زىياندىشلىق تەبىئىتىگە ئىزچىل سادىق بولۇپ، ئىنسانلارنىڭ يوقتىش ئوبيېكتىغا ئايلىنىپ كەلدى. بۇ نۆۋەتتىدا ئۇلارنىڭ بىرىنى ياخشىلىق ـ ئەزگۈلىكنىڭ، يەنە بىرىنى شۇملۇق ـ رەزىللىكنىڭ ۋەكىلى دېيىش مۇمكىن.

ئەمما مەسخىرىلىك يېرى شۇكى، دۇنيا تەرەققىي قىلىپ 21 ـ ئەسرگە قەدەم قويۇشنىڭ ئالدى ـ كەينىدە، ياخشىلىق ـ ئەزگۈلۈك تەرەپتىكى مۇشۇكلەر نەسلى قۇرۇش خەۋپىگە دۇچ كېلىپ، ئەكسىچە، شۇملۇق ـ رەزىللىك تەرەپتىكى چاشقانلار كۆندىن ـ كۈنگە كۆپىيىپ، ھەتتا ئادەملەردىنمۇ ھېيىقمايدىغان دەرىجىگە يەتتى. ئەلمىساقتىن بۇيان ئۆز تەبىئىتىگە سادىق بولۇپ، رەزىل چاشقانلارنى تىزگىنلەپ كەلگەن مۇشۇكلەر بۈگۈن نېمە ئۈچۈن نەسلى قۇرۇش خەۋپىدىن ئەمەلىيەتتە پاجىئەگە دۇچ كېلىدۇ؟ ئەجىبا، مۇشۇكلەردىن بىرەر مۇھىم سەۋەنلىك ئۆتتىمۇ؟ ياق، مۇشۇكلەردىن ھېچقانداق سەۋەنلىك ئۆتكىنى يوق. مۇنىڭدىن مىڭ ـ ئىككى مىڭ يىل ئىلگىرىكى مۇشۇكلەرنىڭ تەن شەكلى، تەبىئىتى قانداق بولغان بولسا، بۈگۈنكىلىرىمۇ شۇنداق. ھەتتا يەنى كولاپ تەرەت قىلىپ كېيىن كۆمۈۋېتىدىغان، ھېچقانداق ھايۋاندا بولمىغان ئادەتمۇ بۈگۈنكى مۇشۇكلەردە شۇپېتى داۋام قىلماقتا.

ئۇنداقتا، مۇشۇكلەر دۇچ كېلىۋاتقان بۈگۈنكى پاجىئەلىك

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قىسمەتلەرنىڭ سەۋەبى زادى نېمە؟ ماھىيەت مەسىلىسىنى ۋاقتىنچە قويۇپ تۇرۇپ، يۇز بېرىۋاتقان ھادىسىلەرگە يۈزەكى نەزەر سالغاندىمۇ، شۇ نەرسە ئايانكى، ئادەملەر چاشقان يوقىتىش مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا پۈتۈنلەي خىمىيىلىك دورىلارغا تايىنىدى. جۈملىدىن، ئايروپىلاننى كەشپ قىلغاندا، ئېھتىيات يۈزىسىدىن پاراشوتنىمۇ بىللە كەشپ قىلغان ئىنسانلار، بۇ قېتىم ھېچقانداق ئاقىۋىتىنى ئويلاپ ئولتۇرمايلا، تۈركۈم ـ تۈركۈملەپ چاشقان دورىسىنى ياساپ، شەھەر ـ يېزىلارنىڭ ھەممىسنى ئەرزان باھادا تەمىنلىدى. بۇنىڭ بىلەن ئائىلىلەردىن مېھمانسارايلارغىچە، دوختۇرخانىلاردىن دۇكانلارغىچە، ھەتتا ئاشخانىلاردىن مەسچىتلەرگىچە ھەممىلا يەرنى چاشقان دورىسى قاپلاپ، تەشۋىق تىلى بويىچە ئېيتقاندا، چاشقانلارغا قارشى «بىر مەيدان خەلق ئۇرۇشى» باشلاندى. ئوبيېكتىپ قانۇنىيەتكە ئەمەس، ئەكسىچە سۇبيېكتىپ مەقسەتكە ئاساسەن ئېلىپ بېرىلغان بۇ «خەلق ئۇرۇشى» نىڭ ئاخىرقى نەتىجىسى شۇ بولدىكى، دورا يەپ زەھەرلىنىپ ئۆلگەن چاشقانلارنى يېگەن مۇشۇكلەرمۇ ئېچىنىشلىق ھالدا ئۆلۈپ كەتتى. يالغۇز مۇشۇكلەرلا ئەمەس، مۇھتقا، ئىنسانلارغا پايدىلىق بولغان ئۇچار قۇشلار، قۇرت ـ قوڭغۇزلارمۇ تۈركۈم ـ تۈركۈملەپ ئۆلۈپ، دەرەخلەر قۇشسىز، دەريا ـ ئېقىنلار پاقا ـ بېلىقسىز قالغىلى تۇردى. ھەتتا ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن چاشقان دورىسى ئىچىپ ھاياتىدىن ئايرىلغان ئادەملەر سانىمۇ يىلدىن يىلغا كۆپىيىپ باردى. بۇنىڭ ئەكسىچە، چاشقان تائىپىسى سان جەھەتتىن ھەددى ـ ھىسابسىز ئاۋۇش بىلەن بىرگە، خۇي ـ مىجەز جەھەتتىنمۇ ئۆزگىرىش ياساپ، ئادەملەرنى مەنستمەيدىغان دەرىجىگە يەتتى. غوزا قۇرتى، يوپۇرماق پىتى دېگەندەك زىيانداش ھاشاراتلار مىسلىسىز كۆپىيىپ، دېھقانلارنى ئىقتىسادىي جەھەتتىن زور زىيانغا ئۇچرىتىپلا قالماستىن، روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىنمۇ ھاردۇرۇپ، ھالدىن كەتكۈزۈۋەتتى. ئون يىللاپ داۋاملاشقان بۇ ئاچچىق ساۋاق، گەرچە مۇناسىۋەتلىك ئورگانلارنى چاشقان دورىسىنى جەكلەش ھەققىدە ئۇقتۇرۇش تارقىتىشقا مەجبۇر قىلغان ۋە دەسلەپكى بىر مەزگىلدە بازاردىكى چاشقان دورىلىرى بىر ئاز ئازايغان بولسىمۇ، لېكىن ئاخىرقى ھېسابتا ئۇقتۇرۇش قەغەز يۈزىدىلا قىلىپ، دورىلار يەنە داۋاملىق سېتىلىۋەردى.

يۇقىرىقى بىر قاتار ھادىسىدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، مۇشۇكلەرنى ئېچىنىشلىق قىسمەتلەرگە دۇچار قىلىۋاتقان باش جاۋابكار ئادەملەر بولۇپ، ناۋادا مۇشۇكلەرمۇ ئادەملەرگە ئوخشاش گەپ قىلالايدىغان بولسا ئىدى، ھېچبولمىغاندىمۇ «ھەي ئادەملەر، بىزگىمۇ قىلدىڭلار، ئۆزۈڭلەرگىمۇ قىلدىڭلار!» دېگەن بولار ئىدى. «ماڭىمۇ قىلدىڭ، ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ» دېگەن بۇ سۆز، گەرچە ھازىرقى تىل ئىستېمالىمىزدا كۆپ ئۇچرىمىسىمۇ، لېكىن فولكلور بايلىقىمىزنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى بولغان چۆچەكلەردە كۆپ ئۇچرايدىغان خاس سۆز بولۇپ، ئۆزىنى قالتىس چاغلايدىغان، ئەمما جىسمانىي كۆزى ئوچۇق بولسىمۇ، ئەقلىي كۆزى (دىلى) كور بولغاچقا، باشقىلارغا زىيان سېلىشنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزىگە زىيان سېلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەسلىكىنى چۈشەنمىگەن نادانلارغا قارىتا ئېيتىلىپ كەلگەن.

بىز ياشاۋاتقان بۇ دۇنيا گويا غايەت زور بىر تەبىئىي كېمە. ناۋادا بۇ كېمىنىڭ بىزدىن يىراق بولغان بىر بولۇمىغا سۇ كىرىپ كېتىدىكەن، گەرچە بىزنى شۇ ھامان سۇ غەرق قىلمۇەتمىسىمۇ، لېكىن غەرق قىلىۋېتىش تەھدىتى تەدرىجىي يېقىنلايدۇ، زورىيىدۇ. تېخىمۇ يامان تەرىپى شۇكى، ناۋادا تۇشۇك ۋاقتىدا ئېتىۋېتىلمىسە، سۇغا غەرق بولۇش تەقدىرى مۇقەررەرلىشىپ قالىدۇ. شۇڭا نۇۋەتتە مۇشۇكلەر دۇچ كەلگەن قىسمەتنى بىز بىلەن مۇناسىۋەتسىز دەپ قاراش، ئەمەلىيەتتە يەنە شۇ غاپىل نادانلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

دەرۋەقە، چاشقاندىن ئىبارەت زىياندىشنى يوقىتىشتا، ئەزەلدىن تەبىئىي قانۇنىيەتلەرگە ھۆرمەت قىلىپ مۇشۇك بېقىپ كەلگەن كەلگۈسى ئاۋام خەلق نۇۋەتتە مۇشۇكلەر دۇچ كەلگەن پاجىئەلىك قىسمەتلەرگە ئەپسۇسلاندى، ئېچىندى. شۇڭا ئۇلار گۆش ھېسابىدا بىر كىلوگرام كەلمەيدىغان بىر ئاسلاننى 50 سومدىن 100 سومغىچە سېتىۋېلىپ، مۇشۇكلەرنىڭ نەسلى قۇرۇشىغا قاراپ تۇرماسلىق ئۈچۈن ئۆيلىرىدە ئەتىۋارلاپ باقتى. ئەمما ئارقا ـ ئارقىدىن ئۆلۈپ، نەسلىنىڭ ئازىيىپ كېتىۋاتقانلىقىغا قارىماي چاشقان تۇتۇشتىن ئىبارەت تەبىئىتىدىن زادىلا كېچەلمىگەن گۇناھسىز مۇشۇكلەرنىڭ يەنە زەھەرلەنگەن چاشقانلارنى يەپ سېلىپ ئۆلۈپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، كىشىلەر ئۇنى باغلاقتا ياكى قەپەستە باقتى. بۇ، ئادەملەر ئۈچۈن ئېلىپ ئېيتقاندا، بىر خىل كۆيۈنۈش بولسىمۇ، لېكىن مۇشۇكلەر ئۈچۈن ئېلىپ ئېيتقاندا، بىر خىل مەسخىرە دېمەي ئامال يوق. چۈنكى ئەلمساقتىن بۇيان ئوغرى چاشقانلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ، ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىنى تىزگىنلەپ كەلگەن مۇشۇكلەرنىڭ ھالا بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە چاشقانلار ئالدىدا باغلاقتا ياكى قەپەستە بىقۇۋۇل ھالەتكە چۈشۈپ قېلىشى ھەقىقەتەن بىر بەختسىزلىك.

شۇنداق قىلىپ، مەيلى ئىنسانلارنىڭ كېيىنكى كۆيۈنۈشى بولسۇن ياكى ئالدىنقى بىپەرۋالىقى بولسۇن، ھەر ئىككىلىسى مۇشۇكلەرنى ئوخشاشلا مىسلىسىز مۇشكۈل تاللاشقا دۇچار قىلدى. بىر ھېسابتا بۇنى تاللاش دېگەندىن كۆرە، يەنىلا مىسلىسىز مۇشكۈل خىرىس دېيىش مۇۋاپىقراق بولسا كېرەك. چۈنكى، ناۋادا مۇشۇكلەر ئۆز تەبىئىتىگە سادىق بولۇپ داۋاملىق چاشقان تۇتسا، مۇقەررەركى، زەھەرلەنگەن چاشقانلارنى يەپ سېلىپ ئۆلۈپ تۇگەش خەۋپىدىن قۇتۇلالمايدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، ئۆز تەبىئىتىدىن ۋاز كېچىپ چاشقان تۇتماسلىقنى تاللىسا، تەبىئىتىدىكى ئۇنىڭ كۈشەندىلىرى بولغان ئوغرى چاشقانلارنىڭ تېخىمۇ كۆنى تۇغۇلىدۇ ـ دە، بارغانسېرى ھەددىدىن ئېشىپ، ئاخىر بېرىپ مۇشۇكلەرنى تۇتۇپ يەيدىغان ھالەتكە يەتمەگۈچە توختمايدۇ.

بۇ پاجىئەلىك قىسمەت تەبىئىي قانۇنىيەتكە ھۆرمەت قىلماسلىقتا بېرىلگەن ئاچچىق جاۋاب ئەمەسمۇ؟

2005 ـ يىل 9 ـ ئاۋغۇست، مەكىت

ئاپتور: مەكىت ناھىيىلىك كۇتۇپخانىسىنىڭ پېنسىيونېرى